

Prinosi

"CRKVA SIROMAŠNIH"*

Govor održan na II. Vatikanskom saboru 30. listopada 1963.

Frane Franić, Split

Časna braćo!

Neka mi bude dopušteno izraziti dvije primjedbe, naime što se tiče svetosti biskupa i svetosti svjetovnih ili biskupijskih svećenika.

I. O svetosti biskupa

U našem poglavlju na str. 19 članak 30, redak 2. do 8. potiču se svećenici jednoga i drugoga klera, da "po slici reda biskupâ, koji se u ulozi zvanja postavljaju na savršenije vježbanje pastoralne ljubavi..., neka sveto vrše svoju službu, sveto ispunjaju na posvećenje svega naroda".

Čini se, na te riječi treba nadodati troje:

1. Ovdje se red biskupa iznosi kao istinski primjer posvećenja svega Božjeg naroda, uključivši i redovnike. I uistinu, s moje strane smatram da je istinito, da su biskupi u stanju stečene savršenosti, tako da se zovu savršenijim u odnosu na savršene, tj. redovnike. Taj se nauk, uistinu, tradicionalan nalazi kod sv. Tome, pseudo-Dionizija, sv. Ivana Zlatoustoga. Stoga, pristajem uz one Oce, koji žele da se u ovom poglavlju u jasnije svjetlo stavi lik biskupa kao posvetitelja svega

* Auktor ovog priloga priprema knjigu pod naslovom *Izbor iz mojih intervenata na II. Vatikanskom saboru za izdavača "Književni krug"* iz Splita. Ovaj prilog čini X. poglavlje knjige. Govor *Crkva siromašnih* održan je u saborskoj dvorani II. Vatikanskog sabora 30. listopada 1963. o nacrtu "O Crkvi", poglavlje V, "Opći poziv na svetost u Crkvi".

puka Božjega, uključivši svećenstvo jednoga i drugog klera, posebno po nauku Akvinca.

2. Pa ipak, ako pogledamo stvarnost otvorenim očima i poštenom pameti i srcem, tada moramo priznati, da se na žalost, naš red biskupa udaljio od svoga starog sjaja svetosti jer, dok je u prijašnjim vjekovima Crkve veći dio svetaca bio iz našeg reda, već nekako od početka srednjeg vijeka do danas rijetki su sveci među biskupima. "Rijetki se vide plivači u užasnom vodenom vrtlogu" (Rari nantes in gurgite vasto - Vergilije).

Naprotiv, u redovima i redovničkim udrugama svetost cvate, tako da su većina svetaca redovnici i redovnice. Moramo graditi svoju svetost na toj istini, po njoj nam je slobodno zaključiti, da je, kako uči sv. Toma, za postignuće svetosti bolji i sigurniji put evanđeoskih savjeta.

"Zadatak zvanja za savršenije vježbanje pastoralne ljubavi", jer se ne čini da se zaista obvezujemo zbilja na vršenje evanđeoskih savjeta čistoće, siromaštva i poslušnosti. Ima, naime, u prijašnjim stoljećima među svećenicima, pa i među biskupima, koji su imali svoju obitelj, pa su ipak katkad potvrđivali svoju savršenu ljubav prema Kristu i Crkvi mučeništvom. Zato postoji velika razlika između stanja savršenosti biskupa i stanja savršenosti redovnika, koji se obvezuju evanđeoskim zavjetima da teže k savršenoj ljubavi: dva su, naime, stanja savršenstva. Stoga predlažem da se za redovnike izradi poseban naslov. Jer, miješanjem svega ne pravimo reda.

Premda je put savršene pastoralne ljubavi, kojom biskupi teže k svetosti i potiču druge, pa i redovnike da k njoj teže, po sebi savršeni, ipak, kako svjedoči povijest i kako gore natuknuh, taj je put rodio manjim plodovima svetosti nego li put evanđeoskih savjeta, koji se vrši po zavjetima.

Kako, dakle, mi biskupi možemo biti primjer svetosti također i redovnicima, kako biti posvetitelji svega naroda Božjega, ako zbilja donosimo tako neznatne plodove svetosti?

Zaključak toga mog promatranja, možda previše iskrenoga, bio bi, predraga braćo, da iznesem primjere naše pravoslavne braće biskupa, koji se već od Trulanskog sabora, ne varam se, pred biskupsko posvećenje, obvezuju zavjetima da vrše evanđeoske zavjete siromaštva, čistoće i poslušnosti.

Zaista nas mora potaknuti pastoralni i ekumenski razlog da slijedimo njihov primjer i da se u tom V. poglavlju obrazloži ova stvar.

3. Ipak dobro znam, časna braćo, da biskupi, štoviše, i svi klerici viših redova u latinskoj Crkvi žive u savršenoj čistoći i u kanonskoj poslušnosti, i ta čistoća, i na neki način, poslušnost mogu jednako vrijediti kao čistoća i poslušnost redovnika.

Ali ono glavno što mi nemamo, što je bio poseban razlog našeg manjka u svetosti, jest evanđeosko siromaštvo.

Kako se Crkva može nazivati Crkvom siromaha, ako su biskupi bogati.

Tridentiski sabor je biskupski red temeljito obnovio što se tiče čistoće, uklanjajući one koji nisu htjeli otpustiti žene. I. vatikanski sabor, definirajući najvišu vlast jurisdikcije Rimskog Prvosvećenika, uvelike je doprinio biskupskoj poslušnosti. A ovaj Sabor čini se mora obnoviti Crkvu Božju, a u prvom redu biskupe, u istinskom evanđeoskom siromaštvu, kao što svi Oci priznaju, nije ni potrebno da se opetuju one uzvišene misli o Crkvi siromaha.

a) Stoga predlažem ponizno, da se u tom poglavlju doda neki poticaj o održavanju evanđeoskog siromaštva, kao temelju svake svetosti.

Dakako, u tom je poglavlju mjesto da se nešto šire razloži o Crkvi siromahâ, a ne pak u prvom i u drugom poglavlju, jer bi taj naziv mogao dobiti boju borbe društvenih klasa, kao da bi se radilo o proletarijatu u modernom smislu. Inače siromaštvo ne spada ni na narav ni na hijerarhijsko ustrojstvo Crkve.

b) Posebno se pak usuđujem predložiti, zbog potrebe našeg vremena u kojem je bogatstvo za bezbrojne siromahe, posebno radnike, da se u tom poticaju, o kojemu je gore riječ, doda, da se biskupijski svećenici, svi redovnici a najprije poimence biskupi, odreknu svih nepokretnih dobara, npr. zemalja, koje zapravo ne obrađuju svojim rukama, zgrada u kojima sami ne stanuju ili ako one ne služe u apostolske svrhe, i općenito da se odreknu svih drugih materijalnih dobara što donose neku korist prema kapitalističkom sistemu, tako da Crkva, kler i redovnici ubuduće počnu živjeti od vlastitog apostolskog rada kao sv. Petar, ili od fizičkog rada, kao sv. Pavao ili konačno od darova što ih vjernici dobrovoljno prinesu.

II. Svetost biskupijskog klera

Ponizno predlažem, da se osim obećanja čistoće, što biva u subdakonatu, i poslušnosti, što biva u prezbiteratu, doda u svetom obredu đakonata obećanje za čuvanje evanđeoskog siromaštva, tako da bi se dijecezansko svećenstvo sigurnije moglo pribrojiti u stalež koji teži za postizanjem svetosti. To bi sigurno veoma promicalo težnju spomenutog svećenstva prema svetosti. Podložno također predlažem, da se na str. 20. poslije 35. retka o dijecezanskim svećenicima nadoda: "Ovi pak svećenici svjetovni ili dijecezanski prema kanonskom pravu pred vlastitim biskupom polažu privatne zavjete za savršenije vršenje evanđeoskih zavjeta siromaštva, čistoće i poslušnosti, a Crkva ne može ne htjeti da znade za njihove zavjete, pa stoga treba te svećenike smatrati da su postavljeni u stalež za stjecanje savršenstva."

Na takav bi se način uspješno promicalo zajedništvo dijecezanskog svećenstva s biskupom.

Hvala!

(S latinskog preveo prof. Ljudevit Rupčić, OFM)

KOMENTAR

V. poglavlje *Lumen Gentium*: "Opći poziv na svetost"

1. *Povod interventa*

Dok se raspravljalo o "Općem pozivu na svetost" moju je pažnju privukao dosta velik broj biskupa koji su govorili o "Crkvi siromašnih" naglašujući potrebu siromaštva, u današnjem vremenu, kao nužnog elementa svetosti Crkve, a da se na taj način Crkva jasno odijeli od kapitalističkog društvenog sustava i približi potlačenoj radničkoj klasi. Jer, govorili su, svetost nije samo osobna stvar, nego ona ima i bitnu društvenu dimenziju. Ako se Crkva danas ne zauzima za siromašni radnički svijet, onda je njezina svetost bitno manjkava. Dok sam slušao te govore, mislio sam na biskupske palače koje sam već imao prigode upoznati u Zapadnoj Europi, odakle su mahom bili ti govornici, i njihov bogati i sigurni život u usporedbi s načinom života koji smo provodili mi biskupi koji smo živjeli pod raznim komunističkim režimima. Mi smo bili lišeni svega, izbačeni smo bili iz javnog života i smatrani neprijateljima "radnog naroda". Neki su od nas živjeli godinama, a ja sam živio i tada, u jednoj sobi, u kojoj su mi bili radna, spavaća i primaća soba, i još jedna mala biblioteka obješena po zidovima.

A ipak mi nismo govorili o "Crkvi siromašnih", jer mi to nismo bili. Mi smo bili Crkva bijednih, odbačenih i prezrenih od "naroda" to jest od komunista koji su sebe zvali "narodom", iako ih nije bilo više od 10 %. Ali kod pravog naroda, onog od 90%, naš je ugled postajao sve veći, ukoliko smo prihvaćali, Krista radi, svoja poniženja, to jest svoju "bijelu smrt" (društvenu smrt). Naš narod je govorio: "Komunisti hoće da ubiju naše svećenike i naše biskupe", a mi smo, zahvaljujući Nebu, ustrajali u takvom društvenom položaju; bili smo ta "Crkva siromašnih" o kojoj su "Zapadnjaci" toliko govorili, kao o budućoj Crkvi, odijeljenoj od svih centara moći: od političke, ekonomske i svih drugih svjetovnih moći, Crkvi koja će živjeti od dobrovoljnih doprinosa svojih vjernika.

Ta mi se ideja počela jako sviđati, iako sam opažao u nekim govorima neke elemente klasne borbe, koju su propovijedali i prakticirali naši komunisti.

Tada sam dobio poticaj da nešto i ja rečem. Iz svoje situacije, o toj "Crkvi siromašnih" - "Ecclesia pauperum". Zamislio sam da govorim o "Kreposti evanđeoskog siromaštva" kao "putu prema svetosti u našem vremenu".

2. *Sadržaj interventa*

Svoj govor sam započeo primjenjujući tu moralnu krepost evanđeoskog siromaštva na samu Crkvu, dakle u prvom redu na

biskupe, dijecezanske svećenike i redovnike i napokon na sve vjerne učenike Isusove i na cijeli svijet. "Ako mi biskupi živimo kao neki svjetovni knezovi, kako će onda naši svećenici, pogotovo redovnici i redovnice, gledati u nama biskupima siromašnog Krista. Dok je Crkva bila siromašna bila je sveta i mogla je bolje izvršavati svoju ulogu nastavljanja Kristova spasavanja svijeta. Tridentinski je sabor reformirao biskupe u svetosti s obzirom na krepost čistoće, jer je odredio da oni biskupi koji ne otpuste žene moraju biti uklonjeni sa svojih biskupskih katedri. I. vatikanski sabor reformirao je biskupe u svetosti s obzirom na poslušnost papi, kao namjesniku Kristovu na zemlji, jer je proglasio integralni papin primat u Crkvi. Ovaj sabor bi trebao reformirati svetost biskupa u kreposti evanđeoskog siromaštva, jer je to krepost našega vremena. Kako ćemo siromašnim i izglednijim radničkim masama autentično propovijedati evanđelje, ako te radničke mase vide u nama svjetske mogućnike koji ih tlače i iskorišćuju. Mi ćemo biti na sablazan tim masama i one će nas onda proglašavati "slugama kapitalizma i imperijalizma" i okrenuti nam leđa. Moramo izbiti iz ruku bezbožnog komunizma i realnog socijalizma tu lažnu promidžbu, koja siromašan svijet odvodi od Krista.

Dok su biskupi bili siromašni, bili su učeni i sveti: moglo bi se reći da je glavnina svetaca, mučenika i crkvenih naučitelja u staroj Crkvi bila iz redova biskupa. Ali kada su se biskupi zatvorili u svoje sjajne palače i pretvorili se u administratore, na mjesto da budu pastiri koji idu pred svojim ovčicama vodeći ih na zdravu pašu evanđeoske nauke i brane ih od vukova uz cijenu vlastitog života, od tada se može reći o svetosti biskupa, da su rijetki među njima uzdizani na oltar: "Rari nantes in gurgite vasto", (citirao sam Vergilija: "Rijetki plivaju po uzburkanoj morskoj pučini").

Stoga se mora reći da su redovnički zavjeti stvarno bolje sačuvali ideal evanđeoskog siromaštva, nego "pastoralna ljubav biskupa i vanjskih svećenika". Istina je da je pastoralna ljubav po sebi savršeniji motiv svih kreposti, pa onda i evanđeoskog siromaštva, nego što je bogoštovlje koje je motiv redovničkih zavjeta, pa bi stoga biskupi morali posjedovati savršeniju krepost evanđeoskog siromaštva nego redovnici. "Biskupi bi morali biti" u stanju posjedovanja savršene svetosti i savršenog siromaštva i kao takovi bi morali biti ne samo savršeni, nego i tvorci savršene svetosti kod drugih, a redovnici su sami po sebi, po svojim zavjetima, u stanju sticanja savršene svetosti - uči nas sveti Toma Akvinski. Ipak *praksa* nam pokazuje da je ogromna većina svetaca danas iz redova redovnika i redovnica.

Stoga sam rekao u svom govoru o općem pozivu na svetost da Crkva mora brižno čuvati tu posebnu strukturu posvećenih zavjetima, jer su baš zavjeti donijeli i donose Crkvi obilne plodove svetosti.

Neki su, naime, oci zastupali mišljenje da o redovnicima ne bi trebalo govoriti u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium* (*Svjetlo naroda*) jer redovnici ne spadaju na hijerarhijsku strukturu

Crkve. Ali, praktično govoreći, te su zajednice plod djelovanja Duha Svetoga, pa ih ne treba miješati, ni u dogmatskoj konstituciji, s drugima, nego im dati posebno mjesto u toj konstituciji. Jer, "Qui bene distinguit, bene docet". Time sam se ukratko svrstao među većinu u Saboru, a oni oci koji su tražili dokinuće redovničke egzempcije ostali su u manjini.

3. *Odjek govora*

Na ovom su mi govoru čestitali mnogi redovnici, oci Sabora, mahom generali i opati benediktinaca. Među čestitarima bio je i general dominikanaca, o. Fernandez, koji me je zapitao, da li mi što treba. Sjetio sam se župe Kula-Krvavac i njezina župnika, sada već pokojnog Mije Vrdoljaka, koji je često izražavao svoje simpatije prema dominikanskom svetom bratu iz Južne Amerike, inače mješancu između oca bjelca i majke crnkinje, Martinu Pores. Zamolio sam oca Fernandezza da mi daruje, u svojoj dobroti, potrebit novac da napravim drveni kip toga njihova sveca za jednu moju župu. On mi je spremno dao, koliko sam zatražio: dva milijuna talijanskih lira. Kip je napravio splitski kipar pok. Dušan Stanojević. Kip je postavljen u kapeli u Krvavcu.

Mojim govorom bio je oduševljen i general karmelićana, kasniji nadbiskup Barija, a potom nadbiskup-kardinal Torina i predsjednik Talijanske biskupske konferencije Anastazije Balestero. On mi je dao potrebiti novac (5 milijuna lira) da se izradi veliki reljef Gospe Karmelske od pečene gline. Reljef je smješten na zidu, iza oltara, tek sagrađene nove župske crkve u Zagvozdu na čast Gospe Karmelske. I taj reljef izradio je splitski kipar pok. Dušan Stanojević.

Mnogi su me biskupi, posebno američki, pitali, da li ću dati tiskati taj svoj govor, koji je izazvao toliko zanimanje na Koncilu. No, to nisam učinio, pa je na kraju sve palo u zaborav.

4. *Visoka ocjena redovničkih zavjeta u tom govoru*

Ovdje moram spomenuti da sam toliko cijenio redovničke zavjete kao najsigurniji put prema evanđeoskom siromaštvu i uopće prema svetosti, te sam predložio, u više prigoda, da bi se svećeničkim ređenjem, uz ona dva obećanja: čistoće i poslušnosti, umetnulo i obećanje evanđeoskog siromaštva, pa da bi se tim obećanjima priznala vrijednost koja se priznaje redovničkim zavjetima. Pri tom sam tražio da se to siromaštvo precizira tako da se svi biskupi i svećenici: a) odreknu svih imanja koja fruktificiraju po kapitalističkom sustavu; b) da svi žive od dobrovoljnih doprinosa svojih vjernika; c) da se svi prihodi dobiveni u nekoj biskupiji stavljaju u jednu blagajnu i podjednako dijele svima, a ne da su jedni bogati a drugi bijednici; d) da svećenici

daju, na kraju godine, obračun o svojim prihodima svojim biskupima, a biskupi o svojim prihodima Papi (Svetoj Stolici).

Ništa mi od tih prijedloga nije prihvaćeno, osim što su prijedlozi o evanđeoskom siromaštvu u smislu izjednačavanja ekonomskog stanja među svećenicima jedne biskupije i o korisnosti zajedničkog života u zajednici materijalnih dobara prihvaćeni i uvršteni u Dekretu "O službi i životu svećenika" (Presbyterorum ordinis), ali samo kao savjet.

Pošto je rečeno da su svećenici, dakle i biskupi u još većoj mjeri nego redovnici, snagom pastoralne ljubavi, dužni težiti prema savršenom moralnom životu (PO, 12) nastavlja Sveti Sabor naređujući svećenicima, da, zbog iste pastoralne ljubavi, vjerno vrše evanđeoske savjete: čistoće (celibat) i poslušnosti (PO, 15 i 16). Glede evanđeoskog siromaštva Sabor daje i neke konkretne norme da se svećenici ne obogaćuju prihodima koje dobivaju svojim svećeničkim radom (sjećam se da je u Saboru, tom prigodom tadašnji zagrebački pomoćni biskup, sadašnji kardinal, mons. Franjo Kuharić održao u tom smislu, lijep intervent); da se nastoji uvesti "neka zajednička upotreba zemaljskih dobara"; "poput one zajednice dobara koja se ističe u povijesti rane Crkve, koja odlično utire put pastoralnoj ljubavi", "neka se svećenici i biskupi klone svega što bi moglo odbiti siromahe... Svoj stan neka tako uredi da nikome ne izgleda nepristupačnim i da se nitko nikada pa ni onaj niži ne boji ulaziti" (PO, 17).

5. Nakon Sabora

Mi smo, nakon Sabora, u našem nadbiskupskom ordinarijatu, među ostalim vijećima, bili ustanovili "Nadbiskupsko ekonomsko vijeće" ili NEV, u čijim statutima je pisalo da ima zadatak promicati ekonomsko izjednačenje svećenika Splitsko-makarske nadbiskupije. Kao početak trebalo je da svaki svećenik iskaže koji su mu i koliki prihodi. Ali baš na tome je sve zapelo. Nitko nije htio iskazati svoje prihode. Između ostalih razlog toga neuspjeha bio je i taj, što je to bio samo savjet a ne zapovijed. Međutim, taj "savjet" kod nekih je izazvao čudnu reakciju, tako da su se potužili preko nuncijature u Beogradu da nadbiskup hoće sve svećenike učiniti "fratrima" i stvoriti neki "novi red". Toj tužbi je prilično podlegao tadašnji pronuncij; izvjestio je Svetu kongregaciju za kler da se nadbiskup splitski ne obazire na propise Kanonskog prava i da hoće stvoriti od svećenika neku "zajednicu", koja nije u skladu s kanonskim propisima. Tako želi stvoriti neki paternalizam i neku fratelanzu, bez obzira na kanonske propise jer misli da poslije Koncila kanonsko pravo više ne postoji, pa je dapače u tu svrhu i na taj način sagradio i kuću u kojoj zajedno stanuju nadbiskup i svećenici.

"E se non ridi, quando ridere soli?" (Dante) - Ako se ne smiješ sada, kada se običavaš smijati?

Sjećam se da je o tom govoru napisala komunistička novina, za široke slojeve naroda, "Paese sera" da je taj *govor najnapredniji govor što se je do tada u saboru čuo*.

Taj je dakle govor mogao poslužiti kao argument da Crkva nije saveznica kapitalizma, kako su govorili isti komunisti. Međutim, ta je pohvala komunista mogla dobro doći mojim kritičarima u Crkvi, protiv moje učiteljske službe. Tih se oštrih kritika, ponajviše neistinitih, a nerijetko više-manje, klevetničkih, nisam mogao riješiti skoro nikada; pratile su me u čitavom mom biskupskom životu. Napokon sam se tim i najlažljivijim kritikama podložio i prihvatio ih kao svoj mali križ, koji sam nosio za Isusovim velikim križem.

6. *Parakoncilski skup biskupa "L'Eglise des pauvres"*

Sutradan, nakon govora, dobio sam poziv od mons. Himmera, biskupa Tournaija u Belgiji (Valonija) da dođem na sastanak grupe biskupa, u belgijski zavod (naznačena ulica i broj) u subotu u 16 sati. Pošao sam tog dana na označeno mjesto. Tu sam našao, u jednoj dvorani, 40-tak biskupa, među njima je bilo i crnih iz frankofonske Afrike. Poznavao sam mons. Himmera, jer sam bio te iste godine 1963. prije početka rada drugog zasjedanja Sabora, u Belgiji. Tu sam održao osmodnevne duhovne vježbe sestrama Družbe Služavki Malog Isusa u domu starih u Audregnieu. Nakon duhovnih vježbi sestre su me odvele u Tournai, gdje sam posjetio tamošnjeg biskupa mons. Himmera. Prolazili smo kroz njegovu palaču. On mi se ispričavao zbog bogate gradnje svoje palače, sjajnih dvorana kroz koje smo prolazili. Rekao mi je da su nacisti u vrijeme rata bili srušili staru palaču, a nova kršćanska vlada je sagradila ovu novu, ovako bogatu, što se njemu ne sviđa. Odveo me je u neku malu sobicu, gdje smo razgovarali. Čudio sam se njegovu govoru i razmišljao o splitskoj nacionaliziranoj biskupskoj palači i mojem malom apartmanu u kojem sam stanovao i u kojem me je svake sedmice, barem jedanput "posjećivao" policajac, specijalac za svećenike, i sa mnom vodio "dijalog". To je bilo "pranje mozga". To sam rekao biskupu Himmeru. On je odgovorio da je bolje i to, nego ovo. "Bože, pa što se to ovdje na Zapadu govori", mislio sam. Poslije sam sve razumio, kada sam slušao govore brojnih biskupa "O crkvi siromašnih".

Sada me je dakle taj biskup predstavio svojim prijateljima i rekao da sam ja među njima jedini biskup iz Istočne Europe, koja je pod komunističkim režimom. Onda mi je biskup ukratko rastumačio koja je svrha okupljanja tih biskupa: produbljivanje nastojanja oko reforme Crkve u evanđeoskom siromaštvu. Njihov parakoncilski skup se zato i zove "L'Eglise des pauvres", sastaje se svake subote poslije podne, kada ne rade koncilске komisije, na ovom mjestu. Tajnik ovog skupa je francuski svećenik sociolog Paul Gauthier, koji se tada digao i pozdravio me. Biskup me je zapitao, da li pristajem da postanem član

te grupe. Odmah sam pristao. U svom kratkom govoru, na francuskom jeziku (razumio sam da se tu govori francuski), rekao sam da sam počašćen što su me pozvali, potaknuti sigurno mojim govorom na Saboru, da budem član tako važnoga skupa, za Koncil i Crkvu. Ja sam se još, kada sam bio u splitskoj bogosloviji (1931-1936), zanimao za socijalna pitanja i bio član "Bogoslovske zbornice" - koji se je dijelio u razne sekcije: teološku, filozofsku, liturgijsku, literarnu, biblijsku, sociološku. Usprkos moga velikog zanimanja za teologiju, upisao sam se tada u sociološku sekciju. Evo, sada se ponovo nalazim, ali među biskupima, u sličnoj sekciji i time ostajem na liniji mladomisničkog zanimanja.

Ali ja imam jako negativna iskustva o tzv. "realnom socijalizmu" ostvarenom u Jugoslaviji. Taj socijalizam, koji po svom statutu, kroz komunističku partiju u kojoj mogu sudjelovati, kao članovi, samo ateisti, vodi u marksistički ateistički komunizam. O tome se ne treba zavaravati. To je moje svjedočanstvo. Zato sam i ja s vama, da se angažiramo, svojim pastoralnim radom, u korist obespravljenih radničkih masa, koje sačinjavaju 75% pučanstva na našem planetu Zemlja, ali ne na temelju klasnog morala i oružane revolucije. Jer Crkva je vjerska zajednica svih ljudi, a u prvom redu siromašnih, kojima je obećano kraljevstvo Božje. Ako pak gledamo Crkvu iznutra, moramo biti jedno u vjeri u Isusa Krista, pod vodstvom vidljive glave Crkve, rimskog pape. Iznutra Crkva treba da bude jedno u vjerskim istinama i u moralnom djelovanju, a otvorena prema svijetu i njegovim radostima i nadama, žalostima i tjeskobama, u dijalogu sa svim vjerna, pa i svim vrstama ateista: komunistima, masonima, nacionalistima, potrošačkim ateistima.

I tako sam ja i dalje, svake subote, dolazio na taj skup. Opazio sam da ti ljudi drže kapitalizam glavnim neprijateljem Crkve i svake vjere u Boga, a ne marksizam. Ja sam pak, vrlo obzirno, iznosio svoje iskustvo da je marksizam najveći neprijatelj svake vjere u Boga, a osobito kršćanske vjere i najosobitije Katoličke crkve. Ali malo sam u tome uspijeva.

Na završetku Koncila, krajem studenoga 1965, (Sabor je završio 8. prosinca 1965), nas 40 biskupa, od kojih sam jedini ja bio ostao iz komunističkog režima, objelodanili smo "Proglas četrdesetorice biskupa". U tom Proglasu izložili smo svoja gledanja na nepravedni svjetski društveni poredak i potrebu angažiranja Crkve da se zauzme za uklanjanje društvenih nepravdi i za pravedniju raspodjelu materijalnih i kulturnih dobara. Držim da se sve to slagalo s papinskim socijalnim enciklikama, pa sam i ja taj Proglas potpisao. Proglas sam donio sa sobom kući i preveo ga s francuskog na hrvatski jezik, te ga objavio u *Crkvi u svijetu*, časopisu za intelektualne krugove, koji sam osnovao, uz pomoć dvaju splitskih intelektualaca i jednog svećenika (don Ivana Cvitanovića) odmah nakon Koncila. Zatim sam isti Proglas objelodanio u svojoj knjizi (*Putovi dijaloga*, Crkva u svijetu, Split 1973).

Nažalost, tajnik tog skupa "L'Eglise des pauvres" Paul Gauthier, nekoliko godina nakon Koncila, istupio je iz Katoličke crkve zbog njezine "suradnje s kapitalizmom"! Koje li tragedije toga inače poštenog i plemenitog čovjeka!

7. *Moj dijalog, nakon koncila, s raznim vjerskim zajednicama i s komunistima*

Odmah nakon Koncila uspostavio sam dijalog sa svim vjerskim zajednicama u svojoj nadbiskupiji: pravoslavcima, Židovima, muslimanima, s kojima sam vodio dijalog, kao biskup 1951. i 1952. Međutim, oni su taj dijalog prekinuli 1953, jer se nisam htio odreći rimskog pape, te su za odmazdu zatvorili malo i veliko sjemenište i mene okrutno progonili sve do 1959, kada sam se, u prosincu te godine, smrtno razbolio. No, nakon Koncila prilike su se izmjenile: Sveta Stolica je uspostavila diplomatske odnose s komunističkom Jugoslavijom, pa sam i ja obnovio svoj dijalog s mojim lokalnim komunistima, i s komunistima u Zagrebu, pa i u Beogradu. Moja knjiga *Putovi dijaloga* nepobitno dokazuje logiku moga obnavljanja dijaloga s komunistima. Ja sam se pri tom koristio i koncilskom naukom o dijalogu i mojim iskustvom, koje sam imao s braćom biskupima u grupi "Crkva siromašnih".

Kad su mi, primjerice, naši komunisti, nudili da će mi vlada SR Hrvatske dati pomoć za izgradnju konkatedrale sv. Petra (1984), odbio sam tu ponudu u ime "Crkve siromašnih". Obrazloženje tog odbijanja, na njihovu zamolbu, napisao sam na četiri velike stranice i pročitao na nekom općinskom skupu, na koji su došli i neki stručnjaci sa splitskog sveučilišta. Oni su ostali iznenađeni, jer se nisu nadali da sam ja u tom toliko odavna uživljen. Rekli su mi da uvažavaju moje obrazloženje jer vide da je iskreno, ali da se u budućnosti Crkva sigurno neće držati toga "evanđeoskog siromaštva".

Ja sam im tada rekao, da bih primio neku diskretnu pomoć za gradnju crkve sv. Petra. Ta je naime crkva imala neko veliko zemljište-gradilište na području južne strane brdašca Marjana, koje je zemljište bilo nacionalizirano. Molio sam ih da mi dozvole prodati to zemljište i novac upotrijebiti za gradnju te crkve. Odgovorili su mi da učinim pismenu molbu pa će se vjerojatno pozitivno riješiti. Vidio sam da su oni bili na neki način ganuti mojim iskrenim uvjerenjem. Molbu su zaista brzo i pozitivno riješili, ali uz uvjet da to zemljište ne prodam nijednoj crkvenoj ustanovi, da tu ne bi bio sagrađen koji crkveni objekt (crkva, samostan), nego samo stambene zgrade. Toga sam se držao kada smo prodali zemljište i utržili za gradnju crkve sv. Petra u Splitu 600.000 ondašnjih dinara.

8. Kriza današnje Crkve ukoliko proizlazi iz krize redovništva

Želio bih ovdje naglasiti da je današnja Crkva u stanovitoj krizi vjere i morala. Ta kriza ima različite uzroke. A od tih uzroka nije najmanji onaj koji proizlazi iz krize današnjeg redovništva.

Ako naime franjevci počnu zapuštati svoju karizmu siromaštva, a oni su nosioci te karizme u Crkvi, postavljeni da svijetle svima nama tom temeljnom evanđeoskom krepošću i prvim blaženstvom, temeljem svim ostalim blaženstvima i krepostima, onda tu krizu osjeća čitava Crkva, jer se lomi osovina oko koje se vrti, s tog stajališta, cijela Crkva. Ako dakle franjevci počnu težiti za bogatstvom, makar kolektivnim, onda je to ne samo kriza njihovog reda, nego i kriza cijele Crkve.

Slično se događa, ako bi isusovci počeli kritizirati papu, papine poslanice i papine dekrete i tako se iznevjeravali svojoj osnovnoj karizmi poslušnosti, onda cijela Crkva ulazi u krizu poslušnosti papi, biskupima i ostalim crkvenim pa, i civilnim poglavarima.

Slično bi se dogodilo, ako bi benediktinci, karmelićani i ostali muški i ženski kontemplativni redovi počeli zabacivati molitvu na račun možda pastoralnog rada, makar za kraljevstvo Božje, onda cijela Crkva pada u krizu molitve, bez koje Crkva ne može postojati kao Crkva i onda gubi svoj identitet.

Tako bi se dogodilo, ako bi, na primjer, dominikanci počeli sociologizirati na mjesto da evangeliziraju objavljenu istinu; ili salezijanci se dali na čisto znanstvenu pedagogiku zanemarujući nadnaravna sredstva odgoja, itd.

Nadamo se da će se nešto učiniti, u reformi redovništva, na Sinodi biskupa koja se upravo održava u Rimu, u listopadu ove 1994. godine. Ipak primjećujem da se redovi nisu osnivali pomoću nekih pravnih propisa Crkve, nego pomoću Duha Svetoga, koji je bio dan osnivačima redova. Tako će i obnova redovništva doći, u punom smislu, pomoću Duha Svetoga i njegovih karizma, danih izabranim članovima tih redova i danas.

Inače, Crkva Božja ne može postojati bez produženih dnevnih liturgijskih i osobnih molitava, evanđeoskog siromaštva, evanđeoske poslušnosti i bez propovijedanja evanđeoske Istine. Stoga Duh Sveti danas podiže iz crkvene baze, laikata, ljude koji slave Boga u dnevnim produženim liturgijskim i kontemplativnim molitvama. Tako čine danas mnogi koji žive u obiteljima, često s mnogobrojnom djecom. Oni se dižu rano ujutro da mogu te svoje molitve obavljati i onda poći na posao, pohađaju dnevno svetu misu, bilo jutarnju bilo večernju, dnevno se pričešćuju, obavljaju svoje dnevno razmatranje, često puta i dva puta na dan, mole svaki dan časoslov, dijele s potrebnijima od sebe sve što imaju, a za sebe zadržavaju što je najnužnije, odriču se suvišnih stvari kao što je automobil, žive zaista skromno, skromnije

nego mi svećenici pa i redovnici, slušaju svoje biskupe i nadasve rimskog papu, žive u bračnoj ili djevičanskoj čistoći, vrše apostolat. Oni su često puta organizirani u neke svjetovne institute, koji primaju i oženjene i neoženjene, ili se priključuju raznim suvremenim organiziranim crkvenim pokretima i žive u njihovu duhu molitve, pokore, siromaštva, apostolata, kao što su: Djelo Marijino sa svojom "ekonomijom zajedništva" (fokolarini), Opus Dei, neokatekumenski put, razni karizmatički pokreti ili pokreti za novu evangelizaciju. U toj duhovskoj obnovi Crkve snažno sudjeluju marijanska svetišta, osobito ona tri najveća u Lurdu, Fatimi i Međugorju.

U tom smjeru evanđeoskog siromaštva, Crkva se obnavlja iz svoje laičke baze, predvođena Duhom Svetim, često puta mimo crkvene hijerarhije: župnika, biskupa, kardinala. Ipak se u tom smjeru pokreću, prema Crkvi siromašnih, mnogi svećenici, mnogi biskupi, i dio najviše crkvene hijerarhije. To se kretanje vrši u tišini, ali ono raste kao dobro sjeme posijano u dobru zemlju. U tom kretanju vidim budućnost Crkve, jer je ono nezaustavljivo. Ako se tom kretanju pridruže i redovnici i redovnice, onda će oni opstati. Ako se ne priključe *novoj Crkvi Duha Svetoga*, onda ne znam da li će se moći izvući iz krize koja ih je zahvatila. Budući pak, čini mi se, da nikada nije bilo u Crkvi toliko svetih ljudi, pa među redovnicima, onda polažem svoju skromnu nadu u te svete ljude i žene, koji bi mogli obnoviti svoje stare karizme, udahnuti im novi život u suvremenom svijetu i tako opet postati osovine oko kojih se okreće čitava *Crkva siromašnih u duhu*.

Što se tiče naše Crkve splitsko-makarske i uopće naše splitske metropolije, a tu mislim i na zadarsku Crkvu, našoj metropoliji tako blizoj, držim da ona nije Crkva bogatih biskupa i provincijala. Nema kod nas ni bogatog "visokog klera" biskupa, kanonika ni provincijala, jer smo svi blizu svoga naroda živimo od njegovih dobrovoljnih prinosa. Tako treba da i dalje ostanemo, da naime dijelimo sudbinu svoga naroda, u dobru i zlu.

9. *Neki pokušaji izjednačenja u pravima između dijecezanskog i redovničkog klera u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji*

Ja sam u Splitu ustanovio 12 novih župa, od kojih sam polovicu predao na trajno upravljanje dijecezanskom kleru, a drugu polovicu redovničkom kleru. Jednom sam bio imenovao dekanom katedralnog (splitskog) dekanata fra Luku Livaju s Dobroga. Kada je on bio premješten, od svojih starješina, iz Splita, htio sam imenovati njegova nasljednika, fra Stanka Radića, njegovim nasljednikom i u dekanskoj službi. Međutim, tadašnji dobri i miroljubivi provincijal dr. fra Šimun Šipić zamolio me je da toga ne činim, jer da su neki svećenici, dijecezanski, vrlo uznemireni zbog toga "nečuvenog" imenovanja nekog

"fratra" splitskim dekanom. Morao sam dakle odustati od tog svog pokušaja demonstriranja jednakopravnosti dijecezanskog i redovničkog klera.

Sjećam se da sam bio predložio provincijalu na Dobrom, da bi mi dao jednog svog sposobnog franjevca kojeg bih imenovao "pastoralnim vikarom" nadbiskupije i koji bi imao puno zaposlenje u nadbiskupskoj kuriji i dnevni kontakt sa svećenicima i dijecezanskim i redovničkim, i s upravom nadbiskupije, dakle i s nadbiskupom. Nije udovoljeno ni na tom planu, jer se je reklo: "Qui bene distinguit, bene docet" (Tko dobro razlikuje, taj dobro poučava). Znači povijesne prilike za to jedinstvo nisu bile dozrele, pa sam i od tog plana morao odustati.

10. "Crkva siromašnih" u današnjem demokratskom društvu

Ako bih procjenjivao sadašnju situaciju Crkve, danas kada pišem ovaj komentar, morao bih reći da ne bi bilo dobro, kada bi biskupi, kanonici i svećenici počeli primati državnu plaću, makar se ti svećenici zvali katehetama osnovnih, srednjih, visokih bogoslovskih škola ili pak bogoslovskih fakulteta.

Možda bi se moglo naći načina da ipak država indirektno pomaže Crkvu u uzdržavanju njezina svećenstva, možda po uzoru na talijanski sustav pomaganja. Možda bi Država mogla pomagati Crkvi tako da joj dodijeli neku godišnju pomoć iz dijela poreza građana vjernika, koji bi odobrili da se jedan dio njihova poreza, koji bi inače morali davati Državi, može dati Crkvi, ili kako drukčije.

Ne znam je li ovo "utopija". Ali to je uvijek bio moj ideal, izražen i u mojem spomenutom govoru na Saboru, da Crkva bude distancirana od svih centara političke ili ekonomske moći, i drugih svjetovnih moći. U tome sam se posve slagao s parakoncilskom skupinom biskupa "L'Eglise des pauvres".

No, prema nauci Koncila, osobito u pastoralnoj konstituciji "Crkva u suvremenom svijetu" (Gaudium et spes), kraljevstvo Božje i kraljevstvo zemaljsko ne moraju biti u neprijateljskim odnosima, nego je naprotiv poželjno da se međusobno upotpunjuju i potpomažu, ostajući svaka na svojim zadacima, čuvajući ljubomorno svoju neovisnost, svoju slobodu, svoj identitet.

"L'EGLISE DES PAUVRES"

Résumé

Etant le membre de la Commission conciliaire sur l' Eglise, l'auteur évoque ses souvenirs sur les travaux du Concile Vat. II. L'appel à la sainteté est universel. Les chemins sont différents. Il commente son Discours prononcé le 30. X. 1963. sur "l'Eglise des pauvres" et ne se lasse pas de proposer comme l'idéal toujours valable la vertu de la pauvreté évangélique.